

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

*Факультет № 6
Кафедра соціології та психології*

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

навчальної дисципліни «**Психологія насильства**»
вибіркових компонент
освітньої програми другого (магістерського) рівня вищої освіти

053 Психологія (практична психологія)

Тема № 4 *Форми та методи надання допомоги постраждалим від насильства*

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 30.08.2023 № 7

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 25.08.2023 № 7

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
Протокол від 29.08.2023 № 7

Розглянуто на засіданні кафедри соціології та психології
Протокол від 15.08.2023 №8

Розробник:

1. Доцент кафедри соціології та психології, кандидат психологічних наук,
доцент Маннапова К.Р.

Рецензенти:

1. Провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України, кандидат психологічних наук, с.н.с. Мацегора Я. В.
2. Доцент кафедри соціології та психології факультету № 6 ХНУВС, кандидат психологічних наук Греса Н.В.

План лекції:

1. Законодавча база та нормативно-правове забезпечення системи захисту від насильства.
2. Заходи щодо запобігання насильству та формування ненасильницьких моделей поведінки серед дітей та молоді.
3. Інформаційно-просвітницька, профілактична та методична робота щодо формування ненасильницьких моделей поведінки серед дітей та молоді.
4. Програми допомоги, профілактики та реабілітації осіб, що вчиняють насильство.

Рекомендована література

Основна:

1. Декларація ООН про викорінення насильства проти жінок: офіційний переклад. Режим доступу:
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_506#Text
2. Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 5, ст. 35 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>
3. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. Відкрита для підпису в Стамбулі (Туреччина) 11 травня 2011 р. та пояснювальна доповідь. К.: Видавництво «К.І.С.», 2011. 196 с.

Текст лекції

1. Законодавча база та нормативно-правове забезпечення системи захисту від насильства.

Попередження домашнього насильства – система соціальних і спеціальних заходів, спрямованих на усунення причин і умов, які сприяють вчиненню насильства, припинення насильства, яке готується або вже почалося, притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні насильства, а також медико-соціальна реабілітація жертв гендерного насильства.

В Україні за останні десять-п'ятнадцять років чимало зроблено стосовно попередження насильства як на рівні держави, так і міжнародних і українських громадських організацій.

Важливою є Конвенція Ради Європи [Конвенція Ради Європи] про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська Конвенція) – це перший юридично обов'язковий інструмент з цього питання на європейському рівні, а також один із найбільш перспективних міжнародних договорів у цій галузі.

Конвенція закріплює абсолютну неприпустимість насильства щодо жінок і домашнього насильства. Попри значні позитивні зрушення в державних політиці і практиці, різноманітні форми насильства щодо жінок продовжують залишатися поширеною проблемою на всіх рівнях суспільства в усіх державах-членах Ради Європи, у тому числі в Україні. Україна підписала Стамбульську конвенцію 7 листопада 2011 року, але досі є проблема з її ратифікацією.

Реалізуючи вище запропоновані заходи Україна зробить важливі кроки на шляху до забезпечення рівності для чоловіків та жінок, ці кроки зможуть не тільки розширити перспективи для подальшого гендерного розвитку, а й сприяти реалізації інтелектуального і творчого потенціалу кожної людини як особистості, фахівця й творця власної долі й свого майбутнього на шляху сталого розвитку як кожної людини і суспільства.

Наприкінці 2017 року в Україні був ухвалений закон, що вносить зміни до Кримінального кодексу України, покликані реалізовувати положення Конвенції Ради Європи про запобігання і боротьбу з насильством стосовно жінок і домашнім насильством. Зокрема, до Кримінального кодексу занесено Статтю 126 "Домашнє насильство" та Статтю 151 "Примушування до шлюбу". У 2018 році набули чинності окремі положення цього закону, тоді як остаточної чинності документ набув тільки на початку 2019 року. До цього в Україні не існувало нормативно-правового терміну та кримінального злочину "домашнє насилля"; відповідні дії кваліфікували як адміністративне правопорушення. Водночас, з метою закріплення основних напрямів реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству Верховна Рада ухвалила відповідний закон. Відповідно до Закону України "Про запобігання та протидії домашньому насильству", домашнє насильство – це дії фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, скоєні в родині чи в межах місця проживання, які призводять до фізичних або психологічних страждань, розладів здоров'я, втрати працездатності, емоційної залежності або погіршення якості життя потерпілої особи. Домашнім насильством також вважається погроза вчинення відповідних діянь.

Дія цього закону поширюється на таких осіб:

- подружжя;
- колишнє подружжя;
- наречені;
- мати (батько) або діти одного з подружжя (колишнього подружжя) та інший з подружжя (колишнього подружжя);
- особи, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у шлюбі між собою, їхні батьки та діти;
- особи, які мають спільну дитину (дітей);
- батьки (мати, батько) і дитина (діти);
- дід (баба) та онук (онука);
- прадід (прабаба) та правнук (правнучка);
- вітчим (мачуха) та пасинок (падчерка);

- рідні брати і сестри;
- інші родичі: дядько (тітка) та племінник (племінниця), двоюрідні брати і сестри, двоюрідний дід (баба) та двоюрідний онук (онука);
- діти подружжя, колишнього подружжя, наречених, осіб, які мають спільну дитину (дітей), які не є спільними або всиновленими;
- опікуни, піклувальники, їхні діти та особи, які перебувають (перебували) під опікою, піклуванням;
- прийомні батьки, батьки-вихователі, патронатні вихователі, їхні діти та прийомні діти, діти-вихованці, діти, які проживають (проживали) в сім'ї патронатного вихователя.

2. Заходи щодо запобігання насильству та формування ненасильницьких моделей поведінки серед дітей та молоді.

Відповідальність за вчинення домашнього насильства передбачає покарання у вигляді громадських робіт на строк від 150 до 240 годин або арешт на строк до 6 місяців. Але окрім цього, злочинцю, який вчинив дії будь-якої форми домашнього насильства, тепер загрожує обмеження волі на строк до 5 років або позбавлення волі до 2 років. Тобто, тепер кривдник може отримати реальне покарання та опинитися за ґратами.

На додаток, суд може накласти на особу, що здійснила чи підозрюється у вчиненні побутового насильства, низку обмежувальних заходів. Наприклад, злочинцю можуть заборонити спільно проживати з постраждалим, обмежити спілкування з дитиною, заборонити наближатись до потерпілої особи на визначену відстань тощо. Окрім цього, засудженого чи підозрюваного у вчиненні цього кримінального правопорушення можуть зобов'язати пройти програму для кривдників [Закон України Про запобігання та протидію домашньому насильству].

З метою вирішення гендерних конфліктів, які породжені гендерною нерівністю слід усунути причини їх виникнення. Оскільки конфлікти можуть виникнути на різних рівнях, то для їх недопущення слід розробити заходи для кожного з них.

Отже, для ліквідації *внутріособистісних конфліктів* необхідно:

- а) спростувати гендерні відмінності та гендерні міфи;
- б) пропагувати рівність жінки та чоловіка у всіх сферах функціонування, тим самим скасовуючи гендерні стереотипи;
- в) запобігати гендерній ідентифікації шляхом відсутності у медіапросторі інформації, що характеризувала б специфіку дій, поведінки, соціального портрету чоловіка та жінки.

3. Інформаційно-просвітницька, профілактична та методична робота щодо формування ненасильницьких моделей поведінки серед дітей та молоді.

Для вирішення *соціальних конфліктів*, які можуть досягати значних

масштабів й провокуються гендерною нерівністю персоналу в рамках ділового спілкування, необхідно активізувати такі напрями інформаційно-просвітницької та роз'яснювальної роботи:

- ліквідація стереотипів, що існували раніше та визначали жінок як менш розвинутих інтелектуально, непридатних до управлінської діяльності, котрі й дотепер впливають на їхній професійний статус і самореалізацію;

- пропагування альтернативних форм реалізації людського потенціалу. Жодних серйозних підстав того, що кар'єра і сімейне щастя несумісні немає, бо це є різні форми реалізації особистісного потенціалу людини, які вона цілком може, за бажанням, поєднувати;

- надання державою деяких пільг «жіночому» бізнесу, як це відбувається у низці розвинених країн;

- інформування як жінок, так і чоловіків щодо створення засад гендерної демократії у країні. Необхідні розробка й реалізація спеціальних програм, які б допомагали суспільству розуміти цей аспект свого майбутнього;

- ліквідація гендерної дискримінації на ринку праці. Жінкам потрібно бути більш наполегливими і під час пошуку роботи добре поінформуватися про те, скільки коштує на ринку праці їхня кваліфікація та професійні якості.

До *пріоритетних заходів* з метою ліквідації гендерної нерівності в Україні варто віднести:

1. Здійснення квотування місць у державних представницьких органах для осіб жіночої статі.

2. Забезпечення рівності в оплаті праці для чоловіків та жінок за рахунок використання сучасних систем оплати праці й виплату заробітної плати залежно від трудової участі у досягненнях підприємства, а також трудової активності працюючого, тобто виплата заробітної плати саме за виконану роботу, безвідносно до статевої приналежності.

3. Встановлення додаткових соціальних гарантій для жінок, що беруть декретну відпустку, а саме компенсація підприємству державою частини коштів спрямованих на утримання вагітних й матерів з дітьми віком до 3 років.

4. Підвищення дієвості обов'язкової гендерної експертизи проектів, програм і законодавства щодо структурної перебудови економіки, податкової системи, інвестування, зайнятості з врахуванням їх впливу на жінок.

5. Активну пропагандистську діяльність щодо ліквідації проявів гендерної дискримінації (нижчої оплати праці, феномену «скляної стелі» в кар'єрному зростанні, порушення прав при працевлаштуванні жінок порівняно з чоловіками, міфу про надмірну слабкість та не витривалість осіб жіночої статі тощо).

6. Розвиток гендерної статистики. Статистичні дані, на основі яких здійснюється аналіз гендерної ситуації в Україні, можуть слугувати основою для виявлення фактів прямої дискримінації за ознакою статі, проте українська дійсність вимагає розширення переліку статистичних показників для відслідковування проявів прихованої дискримінації.

Звісно ж, що жінки і чоловіки мають право вибору на статус

домогосподарки або кар'єри бізнесмена, як також і будь-який інший, але цей вибір повинен будуватися на відрефлексувати оцінці можливих варіантів життєвого шляху, на розумінні та переживанні його майбутніх наслідків.

Однак слід пам'ятати, що для зміни суспільної та індивідуальної свідомості, усвідомлення необхідності гендерної рівності недостатньо введення нових навчальних дисциплін, програм та законів, тому що занадто великий дисонанс теорії з реальним життям. Потрібні масштабні зміни на рівні виконавчої практики, гендерна експертиза законодавства та ЗМІ, спеціальні програми, спрямовані на підвищення статусу жінок.

Слід наголосити на необхідності широкого впровадження гендерного просвітництва в освітній процес. Основним його завданням є, перш за все, зниження рівня гендерної стереотипії (більш усвідомленого сприйняття гендерних стереотипів), зниження рівня конфліктності, обумовленого їх впливом, у всіх учасників освітнього процесу. Результатом гендерного освіти може бути розширення свідомості особистості, надання їй більших можливостей самоактуалізації, права самостійного вибору стилю життя, зокрема професії і кар'єри, а також можливості творчо підійти до власного життя.